

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертация за присъждане на образователната и научна степен “Доктор”
по научната специалност “Психология”

Тема на дисертацията:

“Личностови особености на жени с репродуктивни нарушения”

Автор: Милена Божилова

Научен ръководител: проф. д-р Красимира Байчинска

Рецензент: проф. д.п.н. Надежда Витанова

Предложеният дисертационен труд е плод на теоретично и емпирично изследване в една **интегративна област**, очертаваща се между репродуктивна и перинаталната психология, аналитичната и клинична психология, както и психология на личността.

Със своята тематична насоченост и съдържателна цялостност дисертацията на Милена Божилова разкрива стремежа на авторката да откликне на **актуалната идея за хуманизиране на отношението към жените с репродуктивни нарушения**, както и за създаване на по-цялостна представа за проблемите и условията, които обществото би могло да подобри за тази не малка част от женското население в България.

Пътят на теоретичното и емпиричното изследване, по който докторантката тръгва, я извежда до обогатяване на съвременното разбиране и осъзнаване на системния подход към вътрешния свят на жените с репродуктивни проблеми, съобразен с техния емоционален живот и личностов потенциал, разкриващ възможности за социална подкрепа, корекция и превенция на проблемите в семейства без деца.

Трудът е структуриран в три глави и принадлежащите им подчасти, поместени върху общо 158 страници, включително списък на използваната литература. Описани са общо 181 литературни източника, от които 30 – на кирилица и останалите – на латиница. Цитираните автори са подходящо

подбрани съобразно целта и съдържателната характеристика на изследването. В изложението са поместени 23 фигури и графики, които онагледяват резултатите от емпиричното изследване и 36 таблици за представяне на статистическата обработка на първичните количествени резултати.

М. Божилова показва своето отношение и много добро разбиране за специфичната проблематика на репродуктивната психология и очертаващите се понятийни и концептуални връзки с други направления в психологията. В този контекст в **увода** накратко се обосновава значимостта на дисертационната проблематика.

В **първа глава** на изложението (с. 3 - 44) авторката анализира в теоретичен план базисни проблеми на репродуктивната психология, позовавайки се на поредица от автори, **някои от които за пръв път са посочени в българска научна разработка**. В теоретично представената проблематика внимателно са въведени поредица от **понятия**, разкриващи същността на изследвания проблем.

Подчастите към първа глава са разработени добре от гледна точка на научната интерпретация на интегративната област, която очертават.

Прави впечатление добре разработения “модел на психологическа готовност на жената за майчинство”. Описанието на **“женски архетипни образи”** в тази подчаст е основателно, но не се акцентира върху връзките на аналитичната психология с репродуктивната, като част от *обосновката на тази конструктивна идея*.

Анализът на понятията от репродуктивната психология е прецизен, макар и твърде лаконичен (тази подчаст включва малко повече от 3 страници).

Интерес представлява описанието на **стадиите за емоционално реагиране** на жената при безплодие. *Това описание обаче също е твърде редуцирано от гледна точка на спецификата и връзката между емоционалните реакции при наличие на безплодие*.

Като цяло в първата теоретична глава от изложението на дисертационния труд авторката успешно разкрива своята лична позиция и отношение към логично подредената и разработена от нея проблематика.

Във **втора глава** (с. 44 – 90) от дисертацията е представена **постановката на емпиричното изследване:**

- Емпиричното изследване е построено върху трикомпонентния модел за връзка между емоционалния статус на жената с репродуктивни нарушения (т.2.2.3.), полово-ролевата ѝ идентификация (т.2.2.4.) и осъзнатата ѝ представа за себе (т.2.2.5.)

- *В логически план би било добре проблематиката, свързана с психосоматичния подход към личността, да се включи в първа глава, тъй като типологичното представяне на личностните характеристики на хора с различни типове заболявания е в по-широка теоретична рамка и не е конкретизирано спрямо целта и очакванията от емпиричното изследване.*

- Предметът, целта и задачите на емпиричното изследване са формулирани добре. **Оригинален е подходът на авторката след всяка задача да опише своите хипотетични “очаквания”, свързани с насочеността на задачата.**

- Авторката презентира коректно **емпиричната извадка**, чрез диференциране на независимите променливи, отнесени към характеристиката на жените с репродуктивни проблеми. **Описанието на емпиричната извадка сполучливо е онагледено с 5 графики и 7 таблици.**

- Подробно са описани трите метода за емпирично изследване: Методиката за изследване на полово-ролевата идентификация е представена с данни за статистически доказана валидност на българската модификация. Налице са данни и за валидност на скалите към теста на Тимоти Лири.

В **трета глава** са включени в стройна система емпиричните резултати, получени въз основа на приложението на:

- Тест за страх и тревожност на Силбъргър;

- Методика за изследване на полово-ролевата идентификация;
- Тест на Тимоти Лири за диагностика на Аз- образа, включващ две основни модалности на Аз-а – Аз -реално и Аз-идеално.

Анализът на емпиричните резултати е много добър и се позовава на таблично систематизирани и графично онагледени данни.

Кръговите модели за графично представяне и сравняване на резултатите по скалите на Лири са особено подходящи като основа за интерпретация и теоретичен анализ.

За обработка на количествените данни са използвани **подходящи статистически методи:**

- вариационен анализ , чрез Т тест на Стюdent;
- алтернативен анализ на процентни съотношения;
- еднофакторен и двуфакторен дисперсионен анализ.

Анализът на емпириката включва доказателствени резултати, пряко свързани с основната хипотеза на изследването, както и с диференцираните според задачите “очаквания” на авторката.

Добре систематизираната и подробна анализирана емпирика убедително разкрива теоретичната осведоменост на докторантката в областта на изследваната от нея проблематиката.

Изложението на дисертационния труд завършва с теоретично значими **обобщения.**

Следва да се подчертае още веднаж, че в цялото изложение на дисертацията проличава личната ангажираност и конструктивно отношение на М. Божилова към съдържанието на дисертацията.

Към посочените по- горе в текста, изписани с курсив забележки, добавям още няколко:

- Не се очертани достатъчно акцентирано *практически аспекти* на изведените в края на дисертацията теоретични обобщения.

- Липсва авторската обосновка от *позицията на аналитичната психология* на идеята за представяне на женски архетипни образи, като допълнение към теоретичните позиции за психичната готовност за майчинство.

- Липсва *заключение* на дисертационния труд, както и *приложения*, свързани с използвания диагностичен инструментариум: въпросници, нормативни скали и др.

По-значимите приноси на дисертацията за теорията и практиката са следните:

- Теоретичното и емпиричното изследване извежда на преден план **малко познатата в България репродуктивна психология.**

- Дисертантката успешно отстоява в теоретичен и емпиричен план **авторската си теза и професионално отношение**, които са свързани с един **нов поглед** към състоянието, поведението и **потенциала** на жените с репродуктивни нарушения.

- Приложена е **конструктивно комбинирана изследователска методика**, която отговаря на изискванията за разработване и прилагане на валидизирани и стандартизирани диагностични методи.

Авторефератът отговаря на съдържанието и структурата на дисертацията и подчертава най-значимите идеи и приносни аспекти.

М. Божилова има необходимия брой **публикации и участия в научни форуми**, свързани с проблематиката на дисертацията.

Заклучение

Дисертацията на Милена Божилова се отличава с редица достойнства в теоретичен и изследователски план. Авторката постига целите си и представя убедителни резултати в потвърждение на авторската си теза. Демонстрира умения за подбор и приложение на изследователски методи. Разкрива

подчертано отношение и конструктивност на идеите си към изследваната от нея проблематика.

Считам, че дисертационният труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и на Правилника за прилагането му. **Казаното по-горе ми дава основание да предложа на уважаемото Научно жури да присъди на Милена Стефанова Божилова образователната и научна степен «Доктор» по професионално направление «Психология».**

1. 03. 2013 г.

Рецензент:

(проф. д.п.н. Н.Витанова)